

zato trudil v nešteti risbah in osnovah, da nam odtuji to, kar je sam začutil, kar je povzročilo, da mu je poigravalo umetniško srce v nemirnem veselju ali v trpkem žalju; prizadeval si je zato, da nam olajša pot do umetnikovega čuta in da izvabi v nas, če že ne ista, vsaj čim najbolj podobna čuvstva. In čemu to? Čemu tvorijo umetniki risbe, podobe, sohe, stavbe? Zato, da s tem izražajo smer in značaj časa bolje, kakor ga more

opisati najbolj spretna roka najbolj učenega zgodovinarja. A čemu to? Zato, da izpopolni po svojih vizijah naše življenje v vseh panogah, da zadela vse vrzeli, ki jih pusti v njem materialistično naziranje, birokratska uprava in juristovska modrost, da je dvigne, da je poglobi, da mu dá kulturno vsebino in pomenljivost za sedanost in za bodočnost — in predokus večnosti.

Iz modernega umetniškega mišljenja.

Arhitekt Ivan Vurnik.

Vsi veliki umetniki so bili za svoj čas, kakor pravimo sedaj, moderni, t. j. ustvarjali so iz sebe. V njih delih se najbolj zrcali istodobno kulturno naziranje, iz katerega so izšli. In kaj hoče sodobni umetnik? Kakor smo spoznali enostavnost in preprostost kot najvišje čudo v naravi, tako nam je postala enostavnost in preprostost vzor v umetnosti. S čim enostavnejšimi in čim manj sredstvi doseže umetnik svoj cilj, tem više je ceniti njegovo delo. Čim lažje in naravnije je delo videti, tem več truda je stalo umetnika.

Prelat Smrekar, ki je bil o svojem času eden najbistroumnejših mož v Ljubljani, je nekoč dejal mojemu očetu: »Moderni so tisti, ki se ne marajo ničesar učiti.« Ta njegova sodba je bila le površna. Mnogo takih prikazni je res v družbi modernih umetnikov. V prvih začetkih moderne so n. pr. slikali nekateri razposajenci jako površno tudi samo iz kljubovalnosti proti prejšnji uglajenosti. V kljubovalni strasti pa se zelo težko ustvari kaj dobrega, trajnega. Jaz bi to možnost sploh zanimal. Smrekarjevi trditvi nasproti pa sem prišel do spoznanja: modernemu umetniku se je treba zelo veliko učiti in razmišljati, preden premosti stremljenja današnjih dni v njihovem bistvu, preden obvlada vsaj v svoji stroki vsa sredstva modernega svetovnega napredka in preden se docela zave svojega lastnega stališča nasproti zunanemu svetu. Ugovor, da bi znanje umetnika celo oviralo pri svobodnem ustvarjanju, se mi ne zdi utemeljen; resničnega umetnika ne bodo pri ustvarjanju dolgo motili tuji vplivi. — Res pa ostane, da si umetnosti ne bo nihče priboril z znanjem, če mu ni bil umetniški dar dan že ob rojstvu.

V umetnosti se javlja največ to, kar je splošno-človeško. Zato je umetnost vsakemu človeku sorazmerno z njegovo duševno sposobnostjo dostopna. Umetnost je hčerka religije in je na svoj način tudi činitelj človeške sreče. Tudi ona izvira iz Večnega studenca, tudi ona vodi človeka k začetku vsega bitja. Zaradi tega je tudi njej zapisan na čelo znak večnosti. Posamezne umetnine razpadajo v prah, a duševna sila, ki jih je ustvarjala, bo šla s poslednjim zemljanom k svojemu Bogu. Zato so tisti, ki križajo umetnost z »vanitas vanitatum«, v usodni zmoti; njih očitek zadeva Boga samega, ki se nam je hotel tudi v umetnosti razodeti.

Vsi veliki umetniki vseh časov poznajo le eno pot k svojemu cilju. Najkrajšo. Cilj vsem pa je bila resnica. — Kako je kdo prehodil to pot, to je bilo odvisno predvsem od sposobnosti posameznika in od časa, v katerem je živel. Michelangelo je s svojo orjaško duševno silo razdelil obok sikstinske kapele v toliko glavnih in stranskih polj, kolikor jih je po njegovem mnenju bilo treba, da je mogel predočiti stvarjenje sveta in prvega človeka. Posamezna glavna polja je ločil še posebej — kakor z velikimi mejniki — s podobami prerokov in prerokinj. Kar mu je ostalo še več prostora, je izpolnil tako, da je bila glavna ideja — stvarjenje sveta — izpopolnjena. Obzorje pred teboj pa je zaprl z viharjem sodnega dne — brez ozira na vsako organično (tektonsko) zvezo predstave na stropu s predstavo na steni, pač pa z ozirom na vsebino: na stropu je predstavljen začetek sveta, na steni pred teboj pa njegov konec — oba ekstrema življenja. Cilj resnice pa, ki ga je hotel umetnik tu doseči, je bil: predstaviti narodom božjo vsemoč, ki ščiti krščanstvo. To je bila najvišja misel, ki jo

je mogel kdaj spočeti umetnik, da z njo opremi privatno kapelo Kristovega namestnika na zemlji. Kjer je združen tak cilj s tako umetniško močjo, kakor se je zgodilo to v tem slučaju, tu obstane človeški razum skoro brez moči, prevlada ga čuvstvo občudovanja. Sikstinska kapela je bila v svojem času najmodernejšo delo. Delo, ki nima nikjer pred seboj nobenega vzora, ustvarjeno popolnoma svobodno, z najpreprostejšimi sredstvi, brez ozira na vsako drugo misel kakor na cilj. Michelangelo je imel učenih nasprotnikov, ki so hoteli uničiti njegovo delo. Le velikemu papežu, ki je s svojim odličnim zmisлом za veličino razumel mojstra, gre zasluža, da Poslednje sodbe niso pobelili.

Današnja moderna umetnost si je že priborila povsod toliko tal, da se ji ni več bati za obstoj. Današnja moderna ni več secesija ali dekadenca, marveč temelji pravtako na pridobitvah cele današnje kulture, kakor v času Albertijevem renesansa na takratnem humanizmu. Ona ni več opozicija proti starim slogom, marveč gre s svojim naravnim razvojem dalje na podlagi vsega pridobljenega znanja in spoznanja.

Moderna umetnost tudi ne more biti necerkvena, kakor še vedno nekateri pri nas mislijo. V vsaki umetnini za cerkveno rabo mora biti očitno izražena ideja, ki odgovarja namenu cerkve. Če je ta ideja necerkvena, je umetnina zato še vedno lahko umetnina, a ne spada v cerkev. Če je pa tej zahtevi zadoščeno, je pa s cerkvenega stališča vseeno, ali je stvar gotska, baročna ali moderna. S stališča današnjih umetnikov pa more biti le moderna. Kajti nihče na svetu ni danes zmožen ustvariti pristne gotske ali baročne stavbe, ker nihče ne more danes misliti in čutiti, kakor so čutili in mislili pred 500 ali le pred 100 leti. Danes morem in znam ustvariti le tako umetnino, kakršno more in zna občutiti in zamisliti človek današnjih dni. Če si v cerkvi pred modernim oltarjem, pozabi na to, da je moderen, in skušaj razvozljati idejo, ki jo je hotel položiti umetnik v to umetnino. Pri manjših in cenih stvarih bo morda samo z okrasitvijo oltarja in njegovega ozadja poudarjena svetost kraja in predmeta, pri večjih se bo morda stopnjevala vsebina v celo himno, v veroizpoved. Če je tako, ti bo lažje moliti pred Bogom.

Zagovor slovenske moderne glasbe.

Stanko Premrl.

Naprošen od g. urednika, naj za »Dom in Svetovo« jubilejno številko napišem kako stvarco, najrajši kaj načelnega o glasbi, podajam v sledečem nekatere misli o naši moderni (sodobni) glasbeni smeri. Kaj posebno novega najbrž ne bom povedal; a gre za to, da počela o moderni glasbi, raztresena po naših glasbenih listih,¹ proniknejo polagoma tudi v širše sloje in da izginejo tozadevni kakršnikoli napačni nazori.

Slovenska moderna glasbena smer je še čisto mlada. Pojavila se je z ustanovitvijo »Novih

¹ V mislih imam predvsem »Nove Akorde« (književno priložo). Opozarjam tudi na nekatere članke, ki so izšli v zadnjih treh letnikih »Cerkvenega Glasbenika«: »Nekoliko misli o naši cerkveni glasbi in še posebej o moderni« (Franc Pirc), 1914, 10; »Vsem, ki se zanimajo, v preudarek« (Franc Pirc), 1915, 3; »Nekaj o modernih« (Ksaver Kosmov), 1915, 10; »Nekaj o moderni glasbi, disonancah in v obrambo modernistov« (Milan Kalan), 1916, 1; »Počela sodobne glasbe« (dr. Frančišek Kimovec), 1916, 9. »Dom in Svet« razpravlja o moderni glasbi v 11. št. letnika 1911., kjer Izidor Cankar poroča o svojem obisku pri skladatelju dr. Gojmiru Kreku.

Akordov« leta 1901., kateri izvrstni glasbeni zbornik je prinašal najprej samo skladbe, od leta 1910. dalje pa tudi književno priložo. Urednik jim je bil ves čas dr. Gojmir Krek na Dunaju.¹

Pod vplivom »Novih Akordov« je dobila slovenska svetna in cerkvena glasba novo smer in novo lice. Po naših glasbenih poljanah je zavela neka svežost in neka gorkota, na dan je priklila neka samorastlost in izrazitost, kakršne ne nahajamo izlepa v prejšnjih časih.

Kdo bi se ne razveselil in bi ne pozdravil tega lepega pojava naše slovenske glasbe!

Toda kaj hočemo! Novost je le novost. In tako je tudi naša moderna glasba — kakor pred njo vsaka druga glasbena novost — zadela pri nekaterih na večji ali manjši odpor.

Sodobni glasbi se ponajveč očita, da poteka bolj iz razuma kot iz srca, da je — tako trde nekateri — samo umetno stlačeno blago, ki ničesar ne

¹ Radi neugodnih vojnih razmer list od leta 1915. dalje ne izhaja; pričakujemo pa, da se po vojni takoj zopet oglasi.